

POLITECHNIKA WARSZAWSKA
WYDZIAŁ ELEKTRONIKI I TECHNIK INFORMACYJNYCH
INSTYTUT RADIOELEKTRONIKI I TECHNIK MULTIMEDIALNYCH

SYGNAŁY I SYSTEMY (SYGSY)

ĆWICZENIE 1

Temat: **ANALIZA I SYNTEZA SYGNAŁÓW CZASU CIĄGŁEGO**

OPRACOWALI: DR INŻ. SEBASTIAN KOZŁOWSKI
DR HAB. INŻ. KAJETANA SNOPEK

WARSZAWA, LUTY 2020

CEL ĆWICZENIA

- Ilustracja związków między opisem w dziedzinie czasu i częstotliwości dla wybranych sygnałów okresowych czasu ciągłego.
- Aproksymacja sygnału okresowego z wykorzystaniem trygonometrycznego szeregu Fouriera (synteza sygnału okresowego).

WYMAGANE WIADOMOŚCI TEORETYCZNE

Szereg trygonometryczny Fouriera

Dany jest sygnał $x(t)$, $t \in \mathbb{R}$, okresowy o okresie podstawowym T_0 , częstotliwości podstawowej $f_0 = 1/T_0$ i pulsacji podstawowej $\omega_0 = 2\pi f_0$. Przebieg ten można przedstawić w postaci sumy składowej stałej A_0 i nieskończonej liczby składowych harmoniczych (1.1):

$$x(t) = A_0 + \sum_{n=1}^{\infty} A_n \cos(n\omega_0 t + \phi_n) = A_0 + \sum_{n=1}^{\infty} A_n \cos(2\pi n f_0 t + \phi_n) \quad (1.1)$$

gdzie $A_n \geq 0$ jest amplitudą n -tej składowej harmoniczej, $n\omega_0 = 2\pi n f_0$ – pulsacją n -tej harmoniczej i ϕ_n – fazą początkową n -tej harmoniczej. Przekształcając wzór (1.1) otrzymuje się równoważne rozwinięcie $x(t)$ względem funkcji harmoniczych $\cos(n\omega_0 t)$ oraz $\sin(n\omega_0 t)$, $n = 1, 2, \dots$:

$$x(t) = a_0 + \sum_{n=1}^{\infty} [a_n \cos(n\omega_0 t) + b_n \sin(n\omega_0 t)] \quad (1.2)$$

o współczynnikach:

$$a_0 = \frac{1}{T_0} \int_{t_0}^{t_0+T_0} x(t) dt, \quad a_n = \frac{2}{T_0} \int_{t_0}^{t_0+T_0} x(t) \cos(n\omega_0 t) dt \quad (1.3)$$

$$b_n = \frac{2}{T_0} \int_{t_0}^{t_0+T_0} x(t) \sin(n\omega_0 t) dt \quad (1.4)$$

gdzie $t_0 \in \mathbb{R}$.

Wzory (1.1) i (1.2) nazywane są rozwinięciami sygnału okresowego $x(t)$ w **trygonometryczny szereg Fouriera**. Parametry obu rozwinięć powiązane są następującymi relacjami:

$$A_0 = a_0, \quad A_n = \sqrt{a_n^2 + b_n^2} \quad (1.5)$$

$$\cos \phi_n = \frac{a_n}{A_n}, \quad \sin \phi_n = -\frac{b_n}{A_n}, \quad n \geq 1 \quad (1.6)$$

Uwaga: Jeżeli sygnał $x(t)$ posiada symetrię parzystą (tzn. $x(t) = x(-t)$, $\forall t \in \mathbb{R}$), to wszystkie współczynniki b_n w rozwinięciu (1.2) są równe 0, natomiast w przypadku sygnału nieparzystego ($x(t) = -x(-t)$, $\forall t \in \mathbb{R}$), wszystkie współczynniki a_n są zerowe.

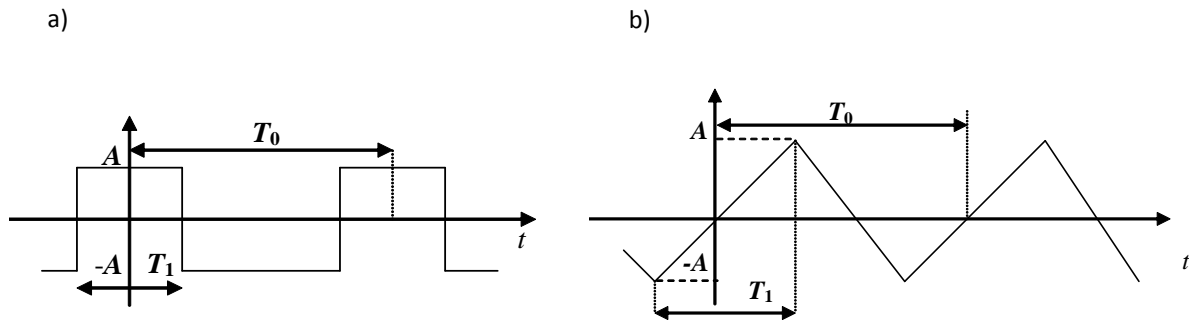
Przykład 1. Trygonometryczny szereg Fouriera sygnału okresowego prostokątnego i trójkątnego.

Sygnał okresowy bipolarny prostokątny o symetrii parzystej (rys. 1.1a), amplitudzie A i współczynniku wypełnienia $d = T_1/T_0$ (T_1 jest czasem trwania impulsu o amplitudzie dodatniej) ma rozwinięcie w trygonometryczny szereg Fouriera (funkcji kosinusoidalnych) postaci:

$$x(t) = A(2d - 1) + \sum_{n=1}^{\infty} 4A \frac{\sin(\pi nd)}{\pi n} \cos(n\omega_0 t) \quad (1.7)$$

Sygnal okresowy bipolarny trójkątny o symetrii nieparzystej (rys. 1.1b), amplitudzie A i *współczynniku wypełnienia* $d = T_1/T_0$ (T_1 jest czasem narastania impulsu) ma rozwinięcie w trygonometryczny szereg Fouriera (funkcji sinusoidalnych) postaci:

$$x(t) = \sum_{n=1}^{\infty} 2A \frac{\sin(\pi nd)}{\pi^2 n^2 d(1-d)} \sin(n\omega_0 t) \quad (1.8)$$

Rys. 1.1 Bipolarny parzysty sygnał prostokątny a), bipolarny nieparzysty sygnał trójkątny b).

Zespolony szereg Fouriera

Podstawiając do trygonometrycznego szeregu Fouriera (1.2) znane wzory Eulera:

$$\cos(\alpha) = \frac{1}{2}(e^{j\alpha} + e^{-j\alpha}), \quad \sin(\alpha) = \frac{1}{2j}(e^{j\alpha} - e^{-j\alpha}) \quad (1.9)$$

otrzymuje się rozwinięcie sygnału okresowego $x(t)$ w **zespolony (wykładniczy) szereg Fouriera**:

$$\begin{aligned} x(t) &= a_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{2} a_n (e^{jn\omega_0 t} + e^{-jn\omega_0 t}) + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{2j} b_n (e^{jn\omega_0 t} - e^{-jn\omega_0 t}) \\ &= a_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{2} (a_n - jb_n) e^{jn\omega_0 t} + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{2} (a_n + jb_n) e^{-jn\omega_0 t} \\ &= c_0 + \sum_{n=1}^{\infty} c_n e^{jn\omega_0 t} + \sum_{n=1}^{\infty} c_n^* e^{-jn\omega_0 t}, \end{aligned} \quad (1.10)$$

gdzie

$$c_0 = a_0, \quad c_n = \frac{1}{2}(a_n - jb_n), \quad c_n^* = \frac{1}{2}(a_n + jb_n) \quad (1.11)$$

Stąd wynikają zależności:

$$a_n = c_n + c_n^* = 2 \operatorname{Re} c_n \quad (1.12)$$

$$b_n = j(c_n - c_n^*) = -2 \operatorname{Im} c_n \quad (1.13)$$

Zespolony szereg Fouriera sygnału okresowego $x(t)$ (1.10) można przedstawić równoważnie w skróconej postaci:

$$x(t) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} c_n e^{jn\omega_0 t} \quad (1.14)$$

gdzie $c_{-n} = c_n^*$ (p. (1.11)) oraz

$$c_n = \frac{1}{T_0} \int_{t_0}^{t_0+T_0} x(t) e^{-jn\omega_0 t} dt, \quad t_0 \in \mathbb{R} \quad (1.15)$$

Na podstawie wzorów (1.5) i (1.11) można zauważyć, że parametry rozwinięcia w trygonometryczny szereg Fouriera (1.1) dają się wyrazić jako funkcje współczynników c_n :

$$A_0 = c_0, \quad A_n = 2|c_n| \quad \text{dla } n \geq 1 \quad (1.16)$$

$$\phi_n = \arg c_n \quad (1.17)$$

Pojęcie widma sygnału okresowego

Widmem amplitudowym jednostronnym (por. wzór (1.1)) nazywamy zbiór amplitud składowej stałej i kolejnych harmonicznych: $\{A_0, A_1, A_2, \dots\}$, $A_n \geq 0$. **Jednostronne widmo gęstości mocy** definiuje zbiór $\{A_0^2, A_1^2/2, A_2^2/2, \dots\}$, gdzie A_0^2 jest mocą składowej stałej, $A_n^2/2$ – mocą n -tej harmonicznej. **Jednostronne widmo fazowe** stanowi zbiór faz początkowych kolejnych harmonicznych: $\{\phi_1, \phi_2, \dots\}$.

Zauważmy, że widma sygnałów okresowych są dyskretne (prążkowe), a prążki pojawiają się na częstotliwościach $n f_0$ będących wielokrotnościami częstotliwości podstawowej sygnału okresowego $x(t)$.

Widmem amplitudowym dwustronnym sygnału $x(t)$ (por. wzór (1.14)) nazywamy zbiór $\{|c_n|, n=0, \pm 1, \pm 2, \dots\}$, **widmem gęstości mocy**: $\{|c_n|^2, n=0, \pm 1, \pm 2, \dots\}$, natomiast **widmem fazowym**: $\{\phi_n : \phi_n = \arg c_n, n=\pm 1, \pm 2, \dots\}$. Moc n -tej harmonicznej można obliczyć jako sumę odpowiednich prążków dwustronnego widma mocy: $|c_{-n}|^2 + |c_n|^2$.

Zauważmy, że w widmie wyznaczonym na podstawie rozwinięcia (1.14) pojawiają się częstotliwości ujemne, których nie ma w przypadku widma wyznaczonego z użyciem wzorów (1.1) i (1.2). Wysokości prążków w widmie amplitudowym dwustronnym (poza prążkiem $n = 0$ odpowiadającym składowej stałej) są dwukrotnie mniejsze od odpowiednich prążków widma amplitudowego jednostronnego. Ponadto dwustronne widmo amplitudowe oraz widmo mocy mają symetrię parzystą, natomiast dwustronne widmo fazowe jest nieparzyste.

Twierdzenie Parsewala dla sygnałów okresowych

Rozwinięcia w trygonometryczny (1.1) lub zespolony szereg Fouriera (1.14) pozwalają obliczyć moc średnią za okres lub moc sygnału w zadanym paśmie częstotliwości. Podstawę obliczeń stanowi **twierdzenie Parsewala dla sygnałów okresowych**:

Twierdzenie 1.1: Moc średnia P_x sygnału okresowego $x(t)$ obliczona w dziedzinie czasu jako

$$P_x = \frac{1}{T_0} \int_{t_0}^{t_0+T_0} |x(t)|^2 dt, \quad t_0 \in \mathbb{R} \quad (1.18)$$

jest równa sumie mocy składowej stałej i mocy składowych harmonicznych:

$$P_x = A_0^2 + \sum_{n=1}^{\infty} \frac{A_n^2}{2} \quad (1.19)$$

lub, równoważnie, sumie wszystkich prążków dwustronnego widma gęstości mocy

$$P_x = \sum_{n=-\infty}^{\infty} |c_n|^2 \quad (1.20)$$

Moc sygnału w paśmie częstotliwości $[-kf_0, kf_0]$ oblicza się na podstawie wzoru (1.20) jako sumę

$$P_{[-kf_0, kf_0]} = \sum_{n=-k}^k |c_n|^2 = A_0 + \frac{A_1^2}{2} + \dots + \frac{A_k^2}{2} \quad (1.21)$$

Współczynnik zawartości harmonicznych

Współczynnik zawartości harmonicznych h (nazywany również **współczynnikiem zniekształceń harmonicznych**) wyraża stosunek mocy wszystkich harmonicznych z pominięciem pierwszej harmonicznej i składowej stałej do całkowitej mocy sygnału (również z pominięciem składowej stałej). Jest on miarą odkształcenia sygnału od sygnału sinusoidalnego. Można go więc opisać wzorem:

$$h = \sqrt{\frac{\sum_{n=2}^{\infty} |c_n|^2}{\sum_{n=1}^{\infty} |c_n|^2}} \quad (1.22)$$

Synteza sygnału

Zadanie syntezy sygnału okresowego polega na rekonstrukcji sygnału na podstawie jego widma amplitudowego i fazowego. Można je efektywnie rozwiązać przy dostatecznie dużej liczbie składowych harmonicznych m (teoretycznie przy $m = \infty$). Do oceny dokładności przybliżenia danego przebiegu przez trygonometryczny szereg Fouriera (1.1) mogą służyć zależności energetyczne. Jako miarę przybliżenia przyjmuje się odchylenie średniokwadratowe:

$$\sigma_m^2 = \frac{1}{T_0} \int_{t_0}^{t_0+T_0} \{x(t) - x_m(t)\}^2 dt, \quad t_0 \in \mathbb{R} \quad (1.23)$$

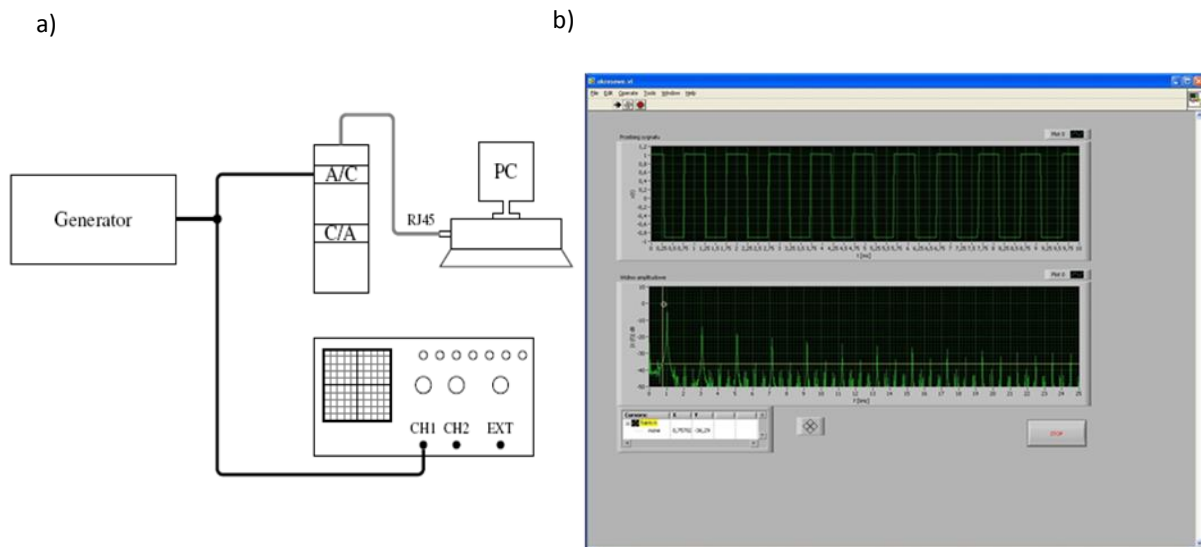
gdzie $x(t)$ jest szeregiem Fouriera określonym wzorem (1.1), natomiast $x_m(t)$ – szeregiem zawierającym tylko m harmonicznych (sumą częściową szeregu Fouriera). Można pokazać, że błąd średniokwadratowy jest równy sumie mocy pominiętych składowych harmonicznych:

$$\sigma_m^2 = 2 \sum_{n=m+1}^{\infty} |c_n|^2 = \frac{1}{2} \sum_{n=m+1}^{\infty} A_n^2 \quad (1.24)$$

ZADANIA DOMOWE

- Na podstawie wzorów (1.7) i (1.8) wyznaczyć pierwsze dziesięć prążków jednostronnego widma amplitudowego (w dB i V), fazowego i gęstości mocy następujących sygnałów okresowych o częstotliwości podstawowej $f_0 = 1$ kHz i amplitudzie $A = 1$ V:
  - parzystego bipolarnego przebiegu prostokątnego o współczynniku wypełnienia $d = 1/2$,
  - nieparzystego przebiegu trójkątnego, $d = 1/2$.
- Dla każdego z powyższych sygnałów obliczyć współczynniki zawartości harmonicznych h – wzór (1.22), moc średnią za okres P_x – wzór (1.18) oraz moc zawartą w pierwszych dziesięciu harmonicznych – wzór (1.20).

Rys. 1.3 Układ pomiarowy do obserwacji widma sygnałów okresowych a), okno programu *okresowe.exe* b).

ZADANIA DO WYKONANIA W LABORATORIUM

Zadanie 1: Synteza sygnału okresowego

Zestawić układ pomiarowy zgodnie ze schematem przedstawionym na rys. 1.2a. Uruchomić program *synteza.exe* (rys. 1.2b), który umożliwi wprowadzenie wartości amplitud i faz pierwszych dziesięciu (licząc ze składową stałą) składowych harmonicznych oraz syntezę sygnału. Dla sygnału prostokątnego i trójkątnego ($d=1/2$) wykonać następujące czynności:

- Za pomocą gałki ustawić częstotliwość podstawową na wartość wskazaną przez prowadzącego.
- Ustawić wartości wszystkich amplitud i faz na 0. Wyłączyć wszystkie składowe harmoniczne (przełączniki w pozycji „off”).
- Wprowadzić wartości amplitud i faz kolejnych harmonicznych zgodnie z obliczeniami wykonanymi w ramach pracy domowej.
- Włączać kolejne harmoniczne. Po każdym kroku obejrzyć na oscyloskopie przebieg syntezywanego sygnału i porównać go z sygnałem z generatora.

Zadanie 2: Obserwacja widma sygnałów okresowych

Zestawić układ pomiarowy zgodnie ze schematem przedstawionym na rys. 1.3a. Uruchomić program *okresowe.exe* (rys. 1.3b).

Wygenerować sygnał sinusoidalny o amplitudzie 1 V i częstotliwości 1 kHz. Obejrzyć i skomentować widmo amplitudowe tego sygnału. Następnie dla sygnału prostokątnego i trójkątnego ($d=1/2$) wykonać następujące czynności:

- Ustawić na generatorze wartości amplitudy i częstotliwości takie jak w pracy domowej. Sprawdzić poprawność ustawień na oscyloskopie.
- Sprawdzić, czy wysokość prążka obrazującego pierwszą harmoniczną zgadza się z wartością obliczoną w pracy domowej. W przypadku stwierdzenia istotnych rozbieżności, powiadomić o tym fakcie prowadzącego i postąpić według jego wskazówek.

- Odczytać wartości widma amplitudowego. Przedstawić widmo w postaci wykresu na tle widma obliczonego teoretycznie.
- Na podstawie odczytanych wartości widma amplitudowego wyznaczyć widmo mocy, obliczyć moc zawartą w pierwszych dziesięciu harmonicznych i porównać jej wartość z mocą średnią za okres wyznaczoną w zadaniu domowym.

Zadanie 3: Obserwacja widma sygnałów biomedycznych

Postępując zgodnie ze wskazówkami prowadzącego, wykreślić w środowisku Matlab widma amplitudowe wskazanych sygnałów biomedycznych. Odpowiedzieć na zadane przez prowadzącego pytania.

LITERATURA UZUPEŁNIAJĄCA

- [1] **Snopek, K.M., Wojciechowski, J.M.** Sygnały i systemy – zbiór zadań. Warszawa, Oficyna Wydawnicza PW, 2010.
- [2] **Szabatin, J.** Podstawy teorii sygnałów. Warszawa, WKiŁ, 1990.
- [3] **Wojciechowski, J.** Sygnały i systemy. Warszawa, WKiŁ, 2008